

Het Nazareth-klooster te Damme omstreeks 1570.

Peter De Baets

De priorij van Nazareth te Damme was een klooster van reguliere monniken van St.-Augustinus en volgde de regel van Windesheim, evenwel zonder bij die congregatie aangesloten te zijn. Het klooster werd gesticht omstreeks 1456. De gebouwen lagen in de Raamstraat nabij de Brugse poort in Damme en de gronden besloegen een oppervlakte van 4 gemeten en 80 roeden. Deze priorij is nooit een succes geworden: eind 15^e eeuw, misschien in 1498, werd de priorij afhankelijk van het Zoetendale-klooster te Maldegem. Vanaf 1511 verbleef er een Zoetendaler monnik te Damme, maar volgens de afspraak hadden het er zelfs drie moeten zijn. Dit ging evenwel de krachten van de kleine Zoetendale-abdij verre te boven: in de praktijk betekende die voorwaarde soms de helft van het effectief aan kloosterlingen en Zoetendale probeerde af te geraken van de priorij: in 1521-1522 was er zelfs een proces met de schepenbank van Damme die zich verzette tegen een poging tot afbraak van de priorij. In 1530-1531 poogde Zoetendale de gebouwen over te dragen aan de zusters van Sarepta, wat opnieuw stootte op verzet van de Damse schepenen.

Jooris Wittebroot, afkomstig van Damme, was eerst prior van Nazareth geweest vooraleer in 1566 tot abt van Zoetendale verkozen te worden. Op 30 december 1566 werd de priorij te Damme verlaten en liet het Damse stadsbestuur toe dat de gebouwen zouden verpacht worden. De oplossing voor de verwaarloosde gebouwen werd tenslotte gezocht met het in concessie geven aan particulieren, met name het koppel Michiel de (la) Villareal en zijn echtgenote Marie Mathys.

Michiel de Villareal was afkomstig van Vittoria en werd Brugs poorter op 6 oktober 1554. Een jaar later, in 1555, werd gevraagd dat de Brugse schout Michiel de Villareal om een niet bepaalde overtreding zou arresteren en "pede ligato" zou transporteren naar Londen. Het college van de Brugse schepenen antwoordde dat het niet de gewoonte was poorters uit te leveren, dat te Brugge klacht moest worden ingediend en dat de stad zelf wel ging instaan voor een proces.¹

Miguel de Villareal kocht op 4 augustus 1556 het huis "de Ivoren Cam" in de Kuiperstraat te Brugge, maar verkocht ditzelfde huis reeds op 6 oktober van hetzelfde jaar.² In april 1562 verkocht Michiel de Villareal, hij was ondertussen getrouwd met Marie Matthys, de helft van de windmolen "Oude Muelen", gelegen tussen de Gentpoort en de Kathelijnepoort.³ Op 11 september 1562 tekende het koppel een schuldbrief. Hierin verklaarden ze aan de Spaanse koopman Pedro de Orosco 433 ponden schuldig te zijn over betalingen aan andere Spaanse handelaars zoals Diego de Castagon en Fernando de Matanca. Als onderpand vernoemde het koppel drie leengoederen te Lissewege en te Slijpe, gehouden van het leenhof van de Burg te Brugge. Het

¹ L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Cartulaire de l'ancien consulat d'Espagne à Bruges*, Brugge 1901, deel 1, p. 324.

² SAB, Klerken van de vierschaar, n° 824 De Dene, f° 1 en 31.

³ SAB, Klerken van de vierschaar, n° 834 Spetael, f° 231v.

gezin woonde toen in een huis in de Langestraat, gehuurd van de Jacobijnen, en ook de inboedel daar diende als onderpand: o.a. *een tafereel van alabaestre, noch een tafereel van olievarwe, vier carepetten, vier kisten met ysere banden, drie scabeelebancken, vier zaelstoelen, twee tafereelen up lynwaet mette figueren vande keyser ende keyserinne,...*⁴

Voor de concessie van het Nazareth-klooster had het koppel sieur Gonzalo de Aguilera procuratie gegeven te Antwerpen op 14 oktober 1569. Aguilera sloot op zijn beurt een contract met abt Jooris Wittebroot over het *ghebruucke vanden huusynghen ende boghaert ...ghenaemt tconvent van Nazaret gheduerende den levene vanden voornoemden Villereal ende joncrouwe Marie Mathys zynder huusvrouw ende vande lancxst levenden van dien.*⁵

De concessie werd gegeven onder welbepaalde voorwaarden, o.a.

- *eerst werden zy schuldich ende zyn ghehouden te doen repareren de capelle staende binden voornoemde parcheele, wel ende behooric, zo van mueren, daeckeschorre, glaseveinsters als andersins, naer den heesch vande wercke, midsgaders een nieuwe planckier te legghen voor den houltær.*
- *voorts zullen de zelve Villereal ende zyne huusvrouw ghehouden zyn thuerliedder eyghen coste te doen celebreren inde zelve capelle een misse de maent, waertoe zy zullen overnemen vanden voornoemde convente van Zoetendale by inventaris alzulcke ornamenten ende gordinen als den voornoemden prelaet hemlieden zenden zal, die huerlieden naercommers schuldich werden ten overlyden vanden zelve Villereal ende zyn huusvrouw weder te keeren den zelve convente volghende den inventaris, tot welcke cappelle zal vryen inghanck ende toeghanck wesen by daghe allen menschen omme huerlieden devotie aldaer te doene die dat zouden begheeren.*
- *voort werden ghehouden de zelve Villereal ende zyn huusvrouw thuerliedder eyghen coste te repareren ende ooc onderhouden van daken, mueren ende allesins daer te repareren van noode wesen zal gheduerende huerliedder voornoomde beede leven alle de huusynghen staende binden voornoemde beloke ende int byzondere werden noch ghehouden te doen legghene ende maeken boven de kuebene eenen nieuwen zoldere met eecken rebben ende goet van houte met goet zolderbart naer den heesch vanden wercke , voorts te repareren alle de mueren staende allomme anden boghaert ende thenden zelve mueren werden ghehouden de grachten jeghens de vesten vande stede ende den baghinhove metgaders den waterput binden voorseide boghaert te doen delvene tot den ouden boome ende cante ende te voeren de eerde daerute inde leechten ende pitten vanden voornoomden boghaert, voorts allomme upde canten vande zelve uutgrachten ten potene eene doornehaghe ende de zelve te houden groyen ende voorts te bewaren met thunen jeghens de beesten, voorts inden zelve boghaert te potene ende te houden groeyen rekewys tzestich zo peere als appelboomen meestal wynterfruit ende de zelve te bevryden met doorens jeghens de beesten, voorts zullen zy overnemen by inventaris de oude boomen inden zelve boghaert staende omme die alzo werden overghelevert te werdene thuerliedder overlyden ende expereren van huerlieden voornoomde rechte ende, daer*

⁴ SAB, Klerken van de vierschaar, n° 835 Spetael, f° 5

⁵ SAB, Klerken van de vierschaar, Mommengy, n° 595, f° 200-205

eenighe verdroochden, werden zy ghehouden daerbooven te stellene een andere. Welc legghen van nieuwe zoldere, poten van boomen ende delven werden zy ghehouden te vuldoene binnen drie jaren, ende daer de zelve Villereal ofte zyne huusvrauwe eenighe nieuwe wercken maecten ten oorboire vande zelve huuse ende convente, voordere dan zy ghehouden zyn uut crachte van deser voorwaerde, de zelve zullen blyven den zelve convente ten expireren van huerlieden voorn. rechte zonder dat huerlieder hoirs danof eenighe recompense zal ghedaen wesen byden prelaet ofte zyne convente.

...

- *voorts zo zal den voorn. prelaet ende zyne naercommers in prelatuere lybre acces hebben twee daghen, daer toe de voornoomde Villereal ende zyne huusvrauwe zullen de zelve prelatten verleenen een camere ende te laten loopen de zelve tyt de peerden vanden prelaet inden zelve boghaert.*
- *voorts zullen zy moeten ghedooghen zonder eenighe recompense dat de weese van Pieter De Voghele zal twee melccoeyen garssen inden zelve boghaert, twee jaren lanc gheduerende, inghaende alf maerte naestcommende ofte haer te contenterene zonder last vande voorn. prelaet ofte convente.*
- *voort en zullen zy niet vermueghen eenich steen inden zelve boghaert te zoucken ende daerut te halene ten ware omme te verbeseghen anden voorn. wercken.*

In hoeverre Villereal aan deze voorwaarden kon voldoen en hoelang hij daar gewoond heeft is niet duidelijk. Op 16 november 1579, in volle geuzentijd, namen de kloosterlingen van Zoetendale de vlucht naar Damme. Een garnizoen had ondertussen zijn intrek genomen in de gebouwen van de Nazareth-priorij. Zoetendale moest onderhandelen met het stadsbestuur om er enkele kamers ter beschikking te krijgen, maar deze onderhandelingen mislukten. De kloosterlingen namen uiteindelijk de wijk naar Brugge, waar ze verspreid geraakten. Mede door financiële moeilijkheden werd het klooster van Zoetendale op 23 juni 1584 afgeschaft en hetgeen resteerde werd overgenomen door het pas opgerichte Jezuïetenklooster van Brugge.⁶ In 1587 waren de gebouwen te Damme bewoond door de kloosterzusters van Sarepta. De gebouwen werden in 1588 aangekocht door Sarepta en voor een stuk hersteld op kosten van hun rector, Christaan De Brabander, oud-kloosterling van Nazareth en Zoetendale. In 1617 verkocht Sarepta de gebouwen en gronden van de Nazareth-priorij aan de overheid voor de bouw van de Damse omwalling en verhuisden de zusters van Sarepta definitief naar Brugge.

---

⁶ N. GEIRNAERT, "La prieuré de Nazareth à Damme", in *Monasticon Belge*, deel III West-Vlaanderen, vol. 4, Luik 1978, p. 1019-1027; J. DE SMET, "Twee pachtbrieven uit de XVIe eeuw voor de hofstede van de abdij van Zoetendale", in *Rond de Poldertorens*, 1961, p. 70; J. OPDEDRINCK, "Het klooster der Nazaretten, te Damme", in *Biekorf*, 1920, p. 49 e.v.; E. VAN MINGROOT, *De abdij van Zoetendale te Maldegem (1215-1584)*, Maldegem, 1983, p. 130, 132, 204

De Heilig - Hartkapel te Moerkerke

Jan De Mey.

In 2004 publiceerde de heemkundige kring VZW "t Zwin rechteroever grondgebied Damme" de "Damse Kapellenroute", opgemaakt door Romain Verniest, Hendrik De Leyn en Denis Raman. Als kapel nummer 40 staat de Heilig - Hartkapel vermeld, langs de Sijseelse steenweg, ter hoogte van de Brieversweg. Het is de enige kapel op het grondgebied van het huidige Damme, die toegewijd is aan het Heilig- Hart van Jezus.

De kapel werd gebouwd door de juffrouwen H el ne (1862-1941) en Berthilde (1864-1912) de Cock uit Brugge, niet in 1870 maar in oktober-november 1908. Over bouw en aankleding van de kapel zijn in privé-bezit een aantal documenten bewaard. Ook over de reden voor de nogal uitzonderlijke toewijding aan het Heilig Hart kan een mogelijke verklaring worden gevonden.

De metselwerken werden uitgevoerd door Abel Goethals, metselaar te Sijsele. De totale factuur bedroeg 389,08 frank. "Weduwe A. Verleye en Zoons" te Sijsele voerden de timmerwerken uit voor een bedrag van 111,63 frank. Alphonse Jonckheere-Bittremieux, schaliedekker te Sint-Kruis stond in voor de dakbedekking en het lood-en zinkwerk. Dit kostte 103,81 frank. G. Braem, steenhouwer aan de Gistelsesteenweg te Sint-Andries leverde het arduin mits 57 frank. De tegels waren afkomstig van de firma H. De Clercq-De Maesschalk uit de Dampoortstraat te Brugge: vier vierkante meter mits 6,80 frank.

Michel D'Hondt, beeldhouwer te Brugge (1848-1932), leverde op 17 juni 1922 een gepolychromeerd beeld van het Heilig- Hart. De kostprijs, verpakking en verzending inbegrepen, beliep 96,75 frank. We hebben er het raden naar welk beeld oorspronkelijk in de kapel stond. Ook een Heilig- Hartbeeld of eventueel een Onze-Lieve-Vrouwbeeld?

De devotie tot het Heilig- Hart bestond reeds in de middeleeuwen, vooral in de vrouwenkloosters van contemplatieve strekking. Maar ook in de mannenkloosters van Franciscanen, Dominicanen, Benedictijnen en Cisterciënzers bloeide deze verering. Een grote stimulans kwam op het einde van de 17^e eeuw door de visioenen van de Heilige Margaretha-Maria Alacoque (1647-1690) te Paray-le-Monial. In 1765 werd een officie ter ere van het Heilig- Hart van Jezus goedgekeurd . Paus Pius IX (1846-1878) schreef in 1856 het feest voor in de ganse Rooms Katholieke Kerk op de derde vrijdag na Pinksteren. De toewijding van de wereld aan het Heilig Hart gebeurde door paus Leo XIII (1878-1903) in 1899. Vooral de Jezuïeten stumuleerden de vieringen van de eerste-vrijdag en de juni-maand ter ere van het Heilig- Hart. (J.J.M. Timmers, Christelijke Symboliek en iconografie, De Haan-Weesp, p. 58 – Winkler Prins Encyclopedie, 6^e druk, deel 10, verbo Heilig Hart-devotie, p. 466)

Tussen 1879 en 1885 bouwden de Jezuïeten een nieuwe kerk in de Vlamingstraat te Brugge. Deze kerk in neogotische stijl werd opgetrokken naar de plannen van de Brugse, in Brussel wonende architect Louis Pavot. De kerk werd toegewijd aan het Heilig- Hart. Het Heilig- Hartbeeld prijkt nog altijd op de makelaar van de ingangspoort. (B. Beernaert, L. Constandt, J.-P. Esther, M. Struye, P. Van Vlaenderen, Brugse Gevelgids, Brugge, 1982, p. 57-58)

Omstreeks 1896 kwamen de juffrouwen Hélène en Berthilde de Cock in de Kortewinkel wonen, waar ook het klooster van de paters Jezuïeten gevestigd was. De nabijheid van de Heilig- Hartkerk en hun relaties met hun burens kunnen de reden geweest zijn waarom de kapel die ze op Moerkerke lieten bouwen aan het Heilig-Hart werd toegewijd.

Het avontuur van Staf

Johan Ballegeer (+)

Over Staf heb ik uitvoerig verteld in ons tijdschrift in het eerste nummer van 2001. Er vallen echter wel dramatischer verhalen over hem op te dissen. Staf was niet alleen een eersterangs stroper, maar ook een gedegen timmerman en ploegbaas bij aannemer Amedée Boi. In 1941 werd Boi burgemeester van Lissewege. Of dit voor het VNV was of voor De Vlag zal Boi misschien zelf niet goed geweten hebben. Boi waaide mee met de wind. Hij werkte dus wel voor de Duitse bezetter. Zijn gemeentesecretaris die ik vergat te vermelden in mijn boek 'Lissewege bezocht' werd André Lestienne. Later gefusilleerd.

Toen de Duitsers massaal volk opriepen om het Gouvernement-Generaal (Ostland), zeg maar Litauen, te bezaaien met bunkers, te verdedigen, te koloniseren stond Boi op de eerste rij. Bij Kaunas in het Memelgebied kocht hij enkele duizenden hectaren voor één Reichsmark de hectare. (toen was 1 RM gelijk aan 12,5 BEF of € 0,31). Het was gewoon geconfisqueerde grond van Joden. Of hij die ooit betaald heeft betwijfel ik, Boi kennende. Boi zou er een heel dorp bouwen.

Nu ging zijn volk wel gewillig mee, o.a. mijn oom Aimé Neyts. De rest kan men zien in 'Lissewege in oude prentkaarten'. Er ging zelfs een onderwijzer mee, namelijk een zekere Marannes van Blankenberge. Want ook de vrouwen en de kinders zouden naar het 'Neu-Lissewege' trekken.

Wie er niet mee wilde was Staf Smit, de meestergast van de bende. Staf was immers in de Weerstand. Twee van zijn zoons zaten zelfs in de bak in Finow bij Eberswalde (Pommeren) samen met Kamiel Claeys.

'Als je mijn zoons uit den bak kunt halen,' beloofde Staf.

'Dat doe ik,' beloofde Boi.

Op zijn korte pootjes dribbelde Amedée van de Ortskommandant (Major Stephani ?), naar de grote kop van de organisation Todt, naar de Werbestelle en zelfs naar de Gestapo in Brussel.

In de Werbestelle vroegen ze Boi hoeveel man hij wel had.

'Vijftig,' loog Boi.

'En hoeveel betonmolens?'

'Vijf!' beweerde de would-be kolonisator van het Oosten. Hij had er wel één.

'En hoeveel LKW?'

Wat mochten LKW zijn? Toen schoot het Boi te binnen dat hij een kramakkelijk ding had dat op houtgas draaide. Als hij wilde draaien.

En François en Georges kwamen vrij!

Of waren het Abel en Free?

In elk geval werden Staf en Amedée naar Brussel uitgenodigd. Ze schoven er aan voor een diner in grote stijl.

'Zie', vertelde Staf. 'Er stonden meer talloren en pinteglazen op tafel of dat mijn wuuf in heur spiende heeft. En ferschetten en messen! 'k Heb er een stuk of zes in mijn binnenzak gestoken.'

Er werd gesmoefeld en gezopen en op 't einde sprong die grote kop recht. Hij stak zijn hand naar 't plafond om te tonen hoe hoog de sneeuw in Rusland lag en riep:

'Heil Hitler.'

Boi ook. Die kende het klappen van de zweep.

Staf ook.

'Ook 'n hele liter!' riep Staf.

Ondertussen begonnen de Lissewegenaars '*langsam aber sicher*' de voor hen bestemde trein te laden die in het station op een zijspoor wachtte. *Langsam aber sicher*. Vooral langzaam.

Staf, de andere waarschijnlijk ook, propten de wrakke camion en de oude betonmolen vol met tabak en andere niet bederfbare smokkelwaar.

Op zekere nacht werden hier en daar in het dorp volgend karamellenvers aangeplakt

Staffje Smit,
Eerst met ons wit
Nu zo zwart als een zwarte schoe
Trekt met Boi naar Litauen toe.

Van mijn vader moest ik meteen dit gewrocht gaan copiëren. Deze literaire verzetsdaad heeft heel zeker drie Duitse divisies verslagen.

Naer Ostland willen wij varen...

Ik weet zeker dat ook mijn tante Florida mee was. Was zij of haar man zo Duitsgezind? En dat nadat ze in 1940 op de vlucht in Frankrijk door een Duits vliegtuig een kogel door haar lever had gekregen? En na de oorlog werd ze door de Weerstand (waar haar broer bij was) kaal geschoren. Vooral dit laatste hielp de oorlog verkorten. Geen van heel die bende was Duitsgezind. Noch Duitsgezind, noch Engelsgezind. Ze wilden eten. Ze gingen mee met de bende en de Duitse voorzieningen van de Krankenkasse (mutualiteit) waren niet te vergelijken met deze van het thuisland. Ook de vrouw van Staf en zijn mooie dochter Meise Blomme was mee. Boi was sluer. Die liet zijn vrouw thuis. Zijn zoon Germain was wel lid van de SS-Standarte Flandern. Hij werd in november 44 bij verstek ter dood veroordeeld. Verbleef in Zwitserland en werd later een tijdje directeur van de Vrije Radio Roya. Al die mensen werden gewoon gedragen door l'air du temps.

Boi vertelde mij, dat de zoons Desmedt pas een week in Litauen waren of ze liepen alweer met een revolver in hun zak.

De Vlamingen sliepen aanvankelijk in een oude school. En toen er eindelijk enkele houten barakken recht stonden, waren de Russen daar. In verspreide slagorde trokken de Vlamingen terug naar huis.

Ik kwam toevallig voorbij het gemeentehuis toen men Staffje aan handen en voeten gebonden van een wagen sleurde en hem begon te schoppen en te

slaan, waar men hem maar raken kon. Wat ook weer de oorlog bekortte. Stafs tanden vlogen uit zijn mond. het bloed liep over het trottoir? Mijn sympathie voor weerstand en bevrijding was op slag verdwenen. Als dat weerstand was!

Het was afgrijselijk om zien.

Wat had Staf misdaan?

Niemand verklikt. Wel zijn zoons en Kamiel Claeys uit de bak gehaald. Veel gewerkt. Nooit gedopt. Heerlijk gestroopt.

Boi kreeg na de oorlog twaalf jaar voor economische collaboratie. Hij zat er zes jaar van. Ik kreeg twaalf schoolschriftjes van hem. Zijn dagboeken die hij in de bak had geschreven. Onleesbaar.